

Załącznik 2. Autoreferat

1. Imię i nazwisko.

Marcin Grulkowski

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe lub artystyczne – z podaniem podmiotu nadającego stopień, roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

Stopień zawodowy: magister historii; Instytut Historii Uniwersytetu Gdańskiego, 2003.

Stopień naukowy: stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii średniowiecznej nadany uchwałą Rady Wydziału Historycznego Uniwersytetu Gdańskiego z dnia 6 listopada 2009 r.

Rok uzyskania stopnia naukowego: 2009.

Tytuł rozprawy doktorskiej: Najstarsze księgi miejskie Głównego Miasta Gdańska.

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych.

Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk, Zakład Dziejów Pomorza, Pracownia Historii Gdańska i Dziejów Morskich Polski (od listopada 2006).

4. Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.).

Osiągnięciem naukowym, które stanie się podstawą do ubiegania się o stopień doktora habilitowanego, jest opracowanie źródłoznawcze pt. *Privilegia Casimiriana. Przywileje króla Kazimierza IV Jagiellończyka dla Gdańska z okresu wojny trzynastoletniej* (Źródła do Dziejów Gdańska, t. 1, Gdańsk 2023, Wydawnictwo Muzeum Gdańska) (załącznik 3, dział I, nr 7).

Cele naukowe osiągnięcia. Cztery przywileje Kazimierza Jagiellończyka dla Gdańska z lat 1454–1457 są najważniejszymi źródłami prawa określającymi pozycję ustrojowo-prawną miasta w okresie od drugiej połowy XV do rozbiorów Rzeczypospolitej. Dla wielu miast polskich, pruskich i hanzeatyckich powstawały publikacje lub edycje przywilejów (często lokacyjnych) o wielkiej doniosłości z punktu widzenia dziejów danego ośrodka. Rzadko jednak badacze decydowali się na stworzenie ujęć monograficznych, ukazujących nie tylko omówienie ich genezy lub uprawnień uzyskanych od zwierzchników terytorialnych, lecz również

faktyczne realizowanie uzyskanych w ten sposób uprawnień w ustroju i systemie prawa poszczególnych miast. Rezultatem tych badań były zatem liczne artykuły dotyczące różnych aspektów ustroju poszczególnych miast w średniowieczu i czasach nowożytnych. W ten sposób liczne, lecz pojedyncze studia nad różnymi zagadnieniami ustroju dotyczą dokumentu kolońskiego, tzw. Verbundbrief z 1396 r., czy też przywilejów dla Lubeki z 1188 i 1226 r. Dla miast pruskich najwięcej zainteresowania ze względu na rolę historyczną wzbudził przywilej chełmiński (1233 / 1251), którego badania mają długą tradycję sięgającą czasów nowożytnych (Michael Christoph Hanow, Guido Kisch, Hermann Kleinau, Krystyna Zielińska-Melkowska, Krystyna Kamińska, Karola Ciesielska). Również dla Gdańska powstały liczne opracowania ustroju, które bezpośrednio lub pośrednio wiązały się z przywilejami Kazimierzowymi.

Jednym z celów monografii jest ukazanie genezy przywilejów Kazimierza Jagiellończyka z początkowego okresu wojny trzynastoletniej (1454–1457). W polskiej historiografii po drugiej wojnie światowej zagadnienie to stało się przedmiotem klasycznej monografii autorstwa Mariana Biskupa (*Stosunek Gdańska do Kazimierza Jagiellończyka w okresie wojny trzynastoletniej 1454–1466*, Toruń 1952). Dążenie do poszerzenia autonomii przez Główne Miasto Gdańsk kosztem uprawnień krzyżackich można zaobserwować jednak w miastach pruskich już od lat dziewięćdziesiątych XIV, a zwłaszcza od czasu wielkiej wojny państwa polsko-litewskiego z zakonem krzyżackim (R. Czaja, *Miasta pruskie a zakon krzyżacki. Studia nad stosunkami między miastem a władzą terytorialną w późnym średniowieczu*, Toruń 1999). Uzyskanie przywilejów stanowiących przedmiot zainteresowania niniejszego opracowania było zatem zwieńczeniem kilkudziesięcioletnich starań Głównego Miasta Gdańska o rozszerzenie własnych uprawnień.

Innym celem opracowania jest ukazanie zmian w sytuacji prawnej gmin miejskich Gdańska, jaka zaszła pomiędzy sytuacją wyjściową (w momencie nadawania przywilejów dla Głównego Miasta 1342 / 1378 r. i dla Młodego Miasta 1380 r.) a kompetencjami, które miasto Gdańsk uzyskało na podstawie przywilejów Kazimierzowych.

Cztery przywileje Kazimierza Jagiellończyka dla Gdańska stanowią najważniejsze źródła, określające status prawny miasta nad Motławą w okresie nowożytnym. Niewątpliwie stanowią one klucz do zrozumienia nadzwyczajnego rozwoju gospodarczego Gdańska, największego ośrodka miejskiego państwa polsko-litewskiego. Stosunek Gdańska do królów polskich w drugiej połowie XV–XVIII w. polegał również na nieustannych działaniach miasta mających w istocie obronić jego uprawnienia przed centralistyczną polityką władz Rzeczypospolitej. Podobnie niektóre uprawnienia Rady Miejskiej, zdefiniowane przez przywileje Kazimierzowe, stały się przedmiotem wewnętrzmiejskiej rywalizacji politycznej.

Do przeciwników politycznych Rady Miejskiej, która od średniowiecza zmonopolizowana została przez kupiecki patrycjat, należało pospólstwo, od 1526 r. posiadające w ustroju miasta swoje przedstawicielstwo (tzw. Trzeci Ordynek, *centumviri*). Celem opracowania jest zatem ponadto ukazanie roli, jaką w dziejach Gdańska odegrały przywileje nadane przez Kazimierza Jagiellończyka.

Dokumenty z lat 1454–1457 stały się już przedmiotem edycji. Ich teksty przedstawiali już erudycyjni historiografowie gdańscy okresu nowożytnego: Kaspar Schütz (*Historia rerum Prussicarum*, Zerbst 1592) i Reinhold Curicke (*Der Stadt Dantzig Historische Beschreibung*, Amsterdam–Danzig 1687). Ponieważ mimo upadku Rzeczypospolitej elementy prawa gdańskiego z tego okresu obowiązywały na terenie miasta jeszcze do lat sześćdziesiątych XIX w., przywileje te zostały wydane przez znawcę prawa prowincjonalnego Prus pierwszej połowy XIX w. Christian Karl Leman (*Provinzialrecht der Provinz Westpreußen*, Bd. 3: *Die Statutarrechte der Stadt Danzig*, Leipzig 1832). Naukowy charakter posiadał dopiero kodeks dyplomatyczny Gdańska stanowiący ostatni tom monografii dziejów miasta autorstwa Paula Simsona (*Geschichte der Stadt Danzig*, Bd. 4: *Urkunden bis 1626*, Danzig 1918). Publikacja ta wskutek postępu w obszarze metod edytorskich nie spełnia już jednak wymogów nowoczesnych edycji dokumentów. Dlatego innym celem książki jest ponowna edycja wspomnianych dokumentów Kazimierza Jagiellończyka.

Podstawa źródłowa pracy. Centralne miejsce w opracowaniu zajmują cztery przywileje Kazimierza Jagiellończyka nadane Gdańskowi w latach 1454–1457. Na ich podstawie znacznie rozszerzono obszar patrymonialny Głównego Miasta Gdańska, a następnie połączono Główne, Stare i Młode Miasto w jeden organizm polityczno-ustrojowy. Przywileje regulowały na nowo system finansów miasta, w tym określały jego zobowiązania fiskalne wobec zwierzchnika terytorialnego (monarchy polskiego) w postaci corocznego czynszu (tzw. Ratengelder), oddawały w ręce Rady Miejskiej (Głównego) Miasta nowe źródła dochodów (dochody z czynszów i młynów z terenu Starego i Młodego Miasta, dochody mennicze) oraz powiększały kompetencje Rady Miejskiej w zakresie ustanawiania wszelkich podatków. *Privilegia Casimiriana* określiły uprawnienia monarsze w mieście: obok wspomnianych zobowiązań fiskalnych miasta było to prawo stacji i obowiązek wybudowania siedziby monarszej wraz ze stajnią, ustanowienie urzędu reprezentanta królewskiego w mieście (burgrabiego gdańskiego). Rada Miejska uzyskała szereg uprawnień ustrojowo-sądowych, jak prawo ustanawiania wilkierzy, swobodę nominacji na urzędy świeckie (lenna) i kościelne na swoim terenie, z wyjątkiem urzędu proboszcza kościoła NMP, oraz zarząd nad wybrzeżem morskim w Prusach. Miasto otrzymało gwarancję monopolu politycznego w postaci zakazu

budowy miasta i zamku w promieniu pięciu mil. Miasto uzyskało uprawnienia handlowe w postaci nieskrępowanego handlu Gdańska z ziemiami monarchii polsko-litewskiej (czyli ograniczono prawo składu miast polskich), Rada Miejska zaś decydować miała o możliwości osiedlania się i prowadzenia handlu kupców innych narodowości. W ten sposób kupcom gdańskim zapewniono monopol handlowy – wyłączne prawo pośrednictwa handlowego w Gdańsku (tzw. Gästerecht), będące podstawowym źródłem jego przyszłej potęgi. Gdańsk otrzymał ponadto uprawnienia honorowe w postaci udostojnienia herbu miejskiego oraz zezwolenie na używanie przez burmistrzów gdańskich i burgrabiego złotych ozdób.

Oprócz oryginalnych dokumentów przechowywanych w Archiwum Państwowym w Gdańsku (APGd) kwerenda archiwalna objęła również uwierzytelnione kopie – widymaty wydane przez różne podmioty polityczne od drugiej połowy XV do XVII w. (Radę Miasta Elbląga z 1570 r., Radę Miasta Tczewa z 1593 i 1618 r., opata oliwskich Mikołaja VI Muskendorfa z 1485 r., Gregora Stolzenfota z 1510 r. i Mikołaja Locke z 1562 r.). W podstawie źródłowej uwzględniłem ponadto olbrzymią liczbę kopii nieuwierzytelnionych, a zwłaszcza ekscerptów znajdujących się w nowożytnych rękopisach należących do zbioru Bibliotheca Archivi (APGd, 300, R) oraz rękopisach przechowywanych w Bibliotece Miejskiej (PAN BGd). Ich analiza doprowadziła do wniosku, że wiele ekscerptów zostało opatrzonych zostało błędnie datowanych, co świadczy o ich wzajemnym wtórnym kopiowaniu, oraz o skuteczności cenzury, którą nad najważniejszymi dokumentami przechowywanymi w Archiwum Miejskim rozciągnęła ze względów politycznych Rada Miejska. Kwerenda archiwalna doprowadziła do zidentyfikowania kopii dokumentów w Metryce Koronnej (Archiwum Główne Akt Dawnych, MK, 11), w rękopisach Archiwum Miasta Elbląga (APGd, 369, 1), a nawet ekscerptów w jednym z rękopisów przechowywanych w Rigsarkivet w Kopenhadze. Aby zrekonstruować obraz sytuacji politycznej, która doprowadziła do wydania przywilejów Kazimierzowych wykorzystywałem również korespondencję Gdańska do 1525 r. (APGd, 300, D) oraz serie ksiąg miejskich Gdańska: Kamlarii (APGd, 300, 12), missiwów (APGd, 300, 27), recesy hanzeatyckie (APGd, 300, 28), księgi recesów pruskich (APGd, 300, 29), recesów Rady Miejskiej (APGd, 300, 31), księgi gruntowe (APGd, 300, 32), a także ogólne księgi rady (APGd, 300, 59). Ponieważ jeden z celów pracy stanowiło zrekonstruowanie funkcjonowania przywilejów Kazimierzowych w życiu politycznym miasta, Prus i państwa polsko-litewskiego drugiej połowy XV–XVIII w. wykorzystałem dzieła gdańskiej i pruskiej historiografii, w tym kroniki Bernta Stegmanna, Bartholomäusa Wartzmanna, Stenzela Bornbacha i Stephana Graua, jak również zabytki historiografii polskiej (Jan Długosz, Maciej Miechowita, Marcin Bielski). Informacje na temat przywilejów Kazimierzowych uwzględnione zostały także w gdańskiej

historiografii nowożytnej (K. Schütz, R. Curicke, Daniel Gralath młodszy). Inną grupą źródeł ukazującą rolę przywilejów Kazimierza Jagiellończyka w nowożytnym Gdańsku były niezwykle erudycyjne opracowania dotyczące poszczególnych dziedzin prawa i ustroju miasta (Elias Schröder, Johann Ernst von der Linde, Gottfried Lengnich) oraz historii prawa chełmińskiego (Michael Christoph Hanow). W części monograficznej uwzględniłem ponadto prace publicystyczne i prawnicze, które powstawały szczególnie często w momencie konfliktów Gdańska z królami polskimi, w tym w okresie starań króla Władysława IV Wazy o pobór ceł w porcie gdańskim w latach 1635–1638 (pisma polemiczne Heinricha Fredera, Johanna Ernsta Schröera, Michaela Borcka, Johanna Chemnitza i Philippa Lackego, Klemensa Kölmera „List szlachcica pruskiego...”, „Dyskurs potrzebny” przypisywany marszałkowi nadwornemu Adamowi Kazanowskiemu) czy w okresie rządów Jana III Sobieskiego przebiegających pod znakiem sporu o starostwo puckie (pisma podkomorzego malborskiego Kazimierza Zawadzkiego). W związku ze sporem gospodarczym ze Słupskiem w 1715 r. powstała rozprawa syndyka gdańskiego Albrechta Rosenberga. Autorzy wszystkich tych druków odwoływali się do uprawnień Gdańska zawartych w przywilejach Kazimierzowych, interpretując je bądź na korzyść polityczną Rzeczypospolitej, bądź w myśl wykładni Rady Miejskiej Gdańska.

Struktura pracy i wnioski. Publikacja składa się z dwóch części. W części I przedstawiłem rolę przywilejów Kazimierza Jagiellończyka w dziejach Gdańska. W rozdziale 1 (*Przywilej w myśli polityczno-prawnej średniowiecza i czasów nowożytnych*) poddałem badaniom pojęcie przywileju, tj. zarówno definicję źródłową, jak i historyczno-prawną. W ramach tej ostatniej przedstawiłem definicje przywilejów jako źródeł prawa w rozwijającej się od XII w. teorii prawa, która zaliczała je do prawa prywatnego (Bernard z Pawii, *Decretum Gratiani*, Rajmund Partenopejczyk, Retoryka Jerzego). W Polsce w okresie nowożytnym wpływ na refleksję na temat systematyki prawa miał tzw. ruch egzekucyjny, który sprzeciwiał się samodzielnemu nadawaniu przywilejów przez królów polskich. Zwolennicy ruchu egzekucyjnego przyznawali prawu powszechnemu (*ius commune*) nadrzędność nad innymi źródłami prawa, w tym przywilejami miejskimi. W okresie XVI–XVIII w. nastąpiło również przeciwstawienie pojęć przywileju i ustawy. Następnie zadałem pytanie, w jaki sposób postrzegano przywileje w życiu politycznym państwa zakonu krzyżackiego i Prus Krzyżackich. W argumentacji politycznej stanów pruskich, których program wyrażały zwłaszcza skargi na nadużycia zakonu krzyżackiego, przywileje znalazły się w centrum zainteresowania. Łączono je z pojęciem „wolności” („freiheiten”), przejętym z terminologii hanzeatyckiej na oznaczenie nieskrępowanej działalności handlowej. W praktyce politycznej od 1441 r. rozróżniano

przywileje krajowe (obejmujące wszystkie stany pruskie) i miejskie. Główne Miasto Gdańsk, podobnie jak inne wielkie miasta pruskie dążyło przede wszystkim do potwierdzenia własnych przywilejów. W życiu politycznym Prus Królewskich rozróżniano przywileje krajowe (w tym zwłaszcza przywilej inkorporacyjny 1454 r.), miejskie oraz hanzeatyckie. W konspekcie projektu kodyfikacji prawa chełmińskiego z 1594 r. (tzw. rewizji toruńskiej) do źródeł prawa publicznego należały przywileje generalne Prus (przywilej chełmiński, inkorporacyjny, dokument pokoju toruńskiego 1466 r., konstytucje Zygmuntofskie dla wielkich miast pruskich z lat 1524-1526), zaś do przywilejów specjalnych zaliczono przywileje dla Warmii oraz wielkich i małych miast pruskich.

Przedmiotem rozdziału 2 są *Privilegia Casimiriana* w kontekście badań historyczno-prawnych. Wpierw odtworzyłem sposób przechowywania przywilejów w archiwum miejskim, przede wszystkim na podstawie dwóch wykazu źródeł z drugiej połowy XVII w. i z XVIII w. Analizie poddałem stosunek władz miejskich do przywilejów. O wykorzystywaniu przywilejów Kazimierzowych w instrumentarium polityki gdańskiej świadczą widymaty sporządzone przez opatów klasztoru cystersów w Oliwie (1485, 1510, 1562), Radę Miejską Elbląga (1570) i Radę Miejską Tczewa (1593, 1618). Ich powstanie należy łączyć z konfliktami Gdańska z Elblągiem, Toruniem i biskupstwem warmińskim w sprawach handlowych lub terytorialnych. Miasto ograniczało bezpośredni dostęp do przywilejów Kazimierza Jagiellończyka ze względu na ich ogromne znaczenie dla pozycji prawnej miasta w Królestwie Polskim i podejmowane co pewien czas próby ograniczenia zakresu uprawnień Gdańska. Dokumenty te z reguły nie opuszczały pomieszczeń ratusza Głównego Miasta. Znalazłem dwa wyjątkowe sytuacje dotyczące przywilejów Kazimierzowych. W 1552 r. Rada Miejska wydała królowi Zygmuntoowi II Augustowi przywileje do skopiowania podczas jego wizyty w ratuszu Głównego Miasta. Z kolei widymat z 1562 r. został sporządzony w klasztorze oliwskim. Narzędziem ograniczania dostępu do przywilejów była również cenzura Rady Miejskiej, która nie dopuściła dzieł dotyczących ustroju Gdańska (E. Schröder, J.E. von der Linde) do druku, bądź – jak w przypadku dzieła R. Curiciego – wymusiła zmiany w tekście opracowania.

Za podstawowy czynnik kształtujący ocenę przywilejów Kazimierzowych z lat 1454-1457 w poszczególnych okresach dziejów Gdańska uznałem stosunek do aktu inkorporacji Prus i zróżnicowane interpretacje tego wydarzenia. W świadomości elity politycznej Gdańska przywilej inkorporacyjny 1454 r. był najważniejszym – obok przywilejów Kazimierzowych – źródłem uprawnień polityczno-gospodarczych miasta. Przejawem tego znaczenia były uroczystości z okazji dwu- i trzechsetlecia inkorporacji Prus do Polski. Pamięć o inkorporacji do Królestwa Polskiego została zastąpiona w XIX stuleciu przez celebrację rocznic

przyłączenia Gdańska do Prus w wyniku drugiego rozbioru Polski i wojny wyzwolenczej 1813 r. Scharakteryzowałem następnie rywalizację dwóch koncepcji pozycji prawnej Gdańska w publicystyce niemieckiej i polskiej okresu międzywojennego. Ta pierwsza używała nomenklatury „wolnego miasta” dla określenia stosunku Gdańska do Rzeczypospolitej i opisywała go jako unię personalną miasta z monarchą. Publicystyka polska (m.in. Ksawery Pruszyński) podkreślała rolę przywilejów Kazimierza Jagiellończyka jako podstawy wolności Gdańska. Postrzeganie znaczenia historycznego aktu inkorporacji zmieniło się po 1945 r. Szczególne znaczenie miały obchody pięćsetnej rocznicy inkorporacji Gdańska i Pomorza do Polski w 1954 r. Inkorporacja stała się teraz aktem włączenia „prastarych ziem polskich do Macierzy”.

Następnie dokonałem charakterystyki wykorzystywania przywilejów gdańskich w piśmiennictwie okresu nowożytnego. Pierwsi szesnastowieczni historiografowie Prus (Bernt Stegmann, Bartholomäus Wartzmann), należący do nurtu kronikarskiego, w skróty sposób wspomnieli o przywilejach Kazimierzowych. Brak dostępu do kancelarii i archiwum skutkował w braku znajomości dokładnych postanowień przywilejów (widocznym np. u Wartzmanna w odniesieniu do przywileju z 1454 r.). Podobnie błędne informacje na ich temat przytoczył Jan Długosz, a za nim szesnastowieczna historiografia polska (Maciej Miechowita, Marcin Bielski). Inny zasób wiedzy posiadał Stenzel Bornbach, autor kroniki Prus. Wynika z niej, że w 1570 r. jej autor dokonał oględzin najstarszego przywileju Kazimierzowego. Nurt erudycyjny pruskiej historiografii zapoczątkował sekretarz miejski Kaspar Schütz, który w swojej narracji wykorzystywał wiele źródeł archiwalnych, w tym dwa przywileje Kazimierzowe z 1454 i 1457 r. Podobne możliwości posiadał sekretarz miejski Reinhold Curicke, autor historycznego opisu Gdańska, który przytoczył pełne teksty przywilejów Kazimierzowych. Znajomością postanowień tych dokumentów wykazał się ponadto Daniel Gralath młodszy, profesor prawa i historii Gimnazjum Akademickiego. Wśród prac dotyczących prawa scharakteryzowałem rolę przywilejów Kazimierzowych w opracowaniu E. Schrödera (*Ius publicum Dantiscanum*, 1657) oraz Ernsta von der Linde (*Ius publicum Gedanense*). Historyk prawa Gottfried Lengnich (*Ius publicum Civitatis Gedanensis*, 1769) ukazał ustrój Gdańska jak miasta autonomicznego wobec monarchii polsko-litewskiej. Pozycja Gdańska miała wynikać ze stosunku Prus Królewskich do państwa. Określił go jako unię („*unio subiectionis*” lub „*unio iurium*”). Dla innego wielkiego historyka prawa w Gdańsku, Michaela Christopha Hanowa, przywilej z 1457 r. był źródłem regulującym sprawy morskie. Przywileje gdańskie Kazimierza Jagiellończyka stały się podstawą prac publicystycznych i prawniczych wydawanych w okresach wzmożonego zainteresowania monarchii polsko-litewskiej polityką morską. Z jednej strony powstawały

prace dowodzące naruszania przez Gdańsk zakresu swoich uprawnień (Stanisław Karnkowski, Philipp Lacke, Adam Kazanowski, Kazimierz Zawadzki), zwłaszcza w sprawie polityki celnej i kontroli nad żeglugą morską. Publicyści i prawnicy związani z gdańską Radą Miejską (Heinrich Freder, Klemens Kölmer, Johann Ernst Schröer, Michael Borck, Johann Chemnitz, Albrecht Rosenberg, Gottfried Lengnich) bronili wolności handlu gdańskiego. W odrębnym podrozdziale dokonałem analizy ocen znaczenia przywilejów gdańskich z okresu wojny trzynastoletniej w historiografii XIX i XX w. Dostrzegłem zbieżność z ocenami wysuwanymi wobec aktu inkorporacji Prus do Polski. W tym okresie z jednej strony kontynuowano tradycje historiografii nowożytnej. Na przykład Matthias Gotthilf Löschin za G. Lengnichem podkreślał bezpośrednią podległość Gdańska nie Koronie, lecz królowi polskiemu, używając wobec miasta określenia „Freistaat”. Historycy niemieccy (Erich Weise, Erich Keyser, Helge Bei der Wieden) określali stosunek Gdańska do państwa polsko-litewskiego jako swoistą unię personalną. Wśród historyków polskich wyróżniłem trzy różne oceny przywilejów gdańskich. Jedną z nich jest postawa dezawuowania znaczenia przywilejów (Roman Lutman). Inni badacze krytykowali nadmierne uprzywilejowanie miasta przez Kazimierza Jagiellończyka (Kazimierz Piwarski). Z kolei inni badacze, jak Marian Pelczar, dostrzegali w przywilejach źródło wyjątkowej pozycji prawnej, która polegała na bezpośredniej podległości władzy monarszej, a nie innym organom ustrojowym Rzeczypospolitej (np. sejmowi walnemu). Ten element pochodzący z gdańskiej tradycji historiograficznej miał przyczyniać się do wielkiego od XVI w. rozwoju gospodarczego miasta. Przedstawiłem również dyskusję historiografii polskiej z tezami historiografii niemieckiej (głównie E. Weisego). Począwszy od Karola Górskiego, badacze polscy, zwłaszcza Marian Biskup, Edmund Cieślak, Stanisław Kutrzeba, Wojciech Hejnosz i Stanisław Matysik, przeciwstawiali się tezom o rzekomej suwerenności Gdańska.

W rozdziale 3 zawarłem analizę położenia polityczno-prawnego Gdańska w okresie krzyżackim. Jest to swoisty „punkt wyjściowy”, który pozwolił zrozumieć starania miasta nad Motławą o zwiększenie swoich uprawnień. Wpierw dokonałem porównania i klasyfikacji uprawnień Głównego Miasta i Młodego Miasta na podstawie zachowanych przywilejów z 1378 i 1380 r. Wziąłem pod uwagę sądownictwo, zakres patrymonium miejskiego, uprawnienia gospodarcze, zagadnienia urbanistyczne, funkcjonowanie kościoła parafialnego i innych instytucji kościelnych, czynsz oraz pozostałe uprawnienia i obowiązki miasta. Ponadto na podstawie innych źródeł dokumentowych dokonałem (częściowej) rekonstrukcji położenia prawno-ustrojowego Starego Miasta wobec zakonu krzyżackiego. W ten sposób stwierdziłem daleko posuniętą zależność Starego i częściowo Młodego Miasta Gdańska od zwierzchnika terytorialnego. Na korzystniejszych warunkach, polegających zwłaszcza na większej

niezależności finansowej, dokonano lokacji Głównego Miasta. W kolejnym podrozdziale prześledziłem, w jaki sposób egzekwowane były określone uprawnienia i obowiązki władz Głównego Miasta Gdańska. Jako pierwszy wskaźnik wyznaczyłem sposób powoływania i zakres kompetencji ustawodawczych Rady Miejskiej. Prawdopodobnie w czternastowiecznym Gdańsku komtur krzyżacki opiniował kandydatów do Rady Miejskiej. Uzależnienie Rady Miejskiej od lokalnej administracji krzyżackiej zostało potwierdzone po konflikcie, którego przyczyną była odmowa poboru specjalnego podatku narzuconego przez zakon po porażce w Wielkiej Wojnie (1411). Badania wykazały, że w pierwszych latach po klęsce grunwaldzkiej doszło do trzech bezpośrednich ingerencji w skład osobowy Rady Miejskiej. Rewolta przeciwko niektórym członkom Rady Miejskiej w 1416 r. doprowadziła do uznania przez nią prawa zakonu do zatwierdzania wyborów do Rady Miejskiej. Stan ten okazał się nietrwały, skoro ordynacja Rady Miejskiej z 1421 r. nie zawierała żadnych przepisów świadczących o kontroli krzyżackiej. Analizie poddałem też prawo Rady Miejskiej do wykupu nieruchomości na terenie patrymonium. Znalazłem również dowody źródłowe na dokonywanie na rzecz zakonu krzyżackiego corocznych opłat czynszu rekognicyjnego, a także przekazywanie części dochodów z kar sądowych. Przedstawiłem również spory o dochody kościoła Mariackiego pomiędzy witrykami a plebanami w drugiej połowie XIV stulecia. Choć zakon krzyżacki utrzymał prawo patronatu nad kościołem farnym, Rada Miejska uzyskała większy wpływ na zarząd świątynią poprzez prawo mianowania w porozumieniu z plebanem rektora szkoły parafialnej i dzwonnika (1427). Zakon krzyżacki zachował również uprawnienia dotyczące zgody na wznoszenie fortyfikacji miejskich oraz regale mennicze. Jedynie w latach 1425–1435 mennice w Gdańsku i Toruniu zostały wydzierżawione przez wielkie miasta pruskie z prawem zachowania połowy dochodu z ich działalności. Kolejny podrozdział poświęciłem uprawnieniom Głównego Miasta Gdańska na płaszczyźnie krajowego życia politycznego (w Prusach). Należały do nich prawo wysyłania przedstawicieli na zjazdy miast pruskich oraz zjazdy stanów pruskich. Zakon krzyżacki włączał również przedstawicieli Głównego Miasta do poselstw wysyłanych do Anglii i Danii. Stopniowo wielkie miasta uzyskały prawo wyboru posłów. Mimo prób wpływu zakonu krzyżackiego na to uprawnienie, rady wielkich miast pruskich potwierdziły swoją autonomię w tej kwestii w 1435 r. przy okazji rokowań dotyczących zawarcia pokoju brzeskiego. Od końca XIV w., ze względu na włączanie do rokowań zagadnień handlowych, przedstawiciele miast pruskich zostali dopuszczeni do zawierania traktatów międzynarodowych. Wśród problemów handlu istotne znaczenie posiadało prawo składu, które zakon krzyżacki potwierdził miastom dolnopruskim i Toruniowi w latach 1402–1403. W Gdańsku wykształciła się (w latach 1435–1438) szczególna forma

uprawnienia handlowego będąca prawem wyłączności pośrednictwa handlowego (*ius emporii*). Już od lat trzydziestych XV w. była ona przedmiotem skarg ze strony innych miast pruskich. Następnie przedstawiłem stanowisko prawno-polityczne Gdańska na płaszczyźnie jego aktywności w Związku Hanzeatyckim. Podczas zjazdów hanzeatyckich przedmiotem dyskusji stało się m.in. zagadnienie, komu przysługuje korzystanie z przywilejów hanzeatyckich. Według recesów z 1366, 1399 i 1407 r. prawo korzystania z nich przynależało kupcom – obywatelom miast hanzeatyckich. W XV w. dostrzec można tendencję do ograniczania przez Hanzę grupy podmiotów – beneficjentów uprawnień handlowych nabytych przez Hanzę. W 1430 r. miasta hanzeatyckie ustaliły, że tylko ośrodki miejskie, które wysyłały przedstawicieli na zjazdy lub udzieliły innym upoważnienia do ich reprezentowania, mogły korzystać z przywilejów hanzeatyckich. W 1434 r. wprowadzono ponadto cenzus urodzenia – jedynie kupcy-obywatele miast hanzeatyckich urodzeni w jednym z nich nabywali uprawnienia związane z handlem hanzeatyckim. Następnie postawiłem pytanie badawcze, skąd Gdańsk czerpał wiedzę o uprawnieniach znajdujących się w przywilejach hanzeatyckich. Jednym z kanałów byli sami kupcy gdańscy, przebywający przez dłuższy czas w kantorze w Brugii. Starsi kantoru corocznie informowali tamtejszą gminę kupców niemieckich („ghemene copmanne van Almanien”) o aktualnym stanie przywilejów hanzeatyckich. Gdańsk otrzymywał również kopie przywilejów wraz z recesami hanzeatyckimi. W 1591 r. zbiór przywilejów hanzeatyckich sporządzony przez syndyka Heinricha Sudermanna otrzymali gdańscy posłowie na zjazd hanzeatycki w tym roku. Oprócz prawa do uczestnictwa w zjazdach hanzeatyckich i w podporządkowanych ich rytmowi zjazdach pruskich Gdańsk i inne miasta w Prusach w wyniku wojny Hanzy z Danią (1368–1370) uzyskały prawo do użytkowania działki (Vitte) między zamkami w Skanør i Falsterbo do skupu i pakowania śledzi. Oddzielnym uprawnieniem posiadanym przez Głównie Miasto Gdańsk stanowiło cło funtowe, które od końca XIV w. zostało przekształcone z podatku hanzeatyckiego w podatek krajowy znajdujący się pod zarządem administracji krzyżackiej.

Odrębnym zagadnieniem, które stało się przedmiotem analiz w monografii, są kwestie sporne Głównego Miasta Gdańska z zakonem krzyżackim. Zostały one wyrażone w skargach sformułowanych przez miasta pruskie z okazji kolejnych zjazdów hołdowniczych (1414, 1441, 1450). Inna okazją do przedstawiania skarg stały się wizyty nowo obranych wielkich mistrzów w Gdańsku. Inny wykaz skarg powstał w związku z rozprawą przed sądem cesarskim w Wiener Neustadt, przed który pozwano Związek Pruski („Orsachen der von Danczk”, 1453). Analizie poddałem postulaty z zakresu polityki finansowej zakonu (spłata okupu po wojnie polsko-krzyżackiej, pobieranie opłat w Wielkim Młynie, cło funtowe), ingerencje zakonu w sprawy

obronności miasta (baszta zamkowa w pobliżu Targu Rybnego, odbudowa Żurawia po pożarze w 1442 r., sprawa zniszczenia dworu obronnego biskupów włocławskich na Biskupiej Górze) oraz spory o zasięg patrymonium miejskiego.

Rozdział 4 poświęcony został problemowi tła politycznego nadania Gdańskowi w latach 1454–1457 czterech przywilejów. Wpierw poddałem charakterystyce uprawnienia wielkich miast pruskich uzyskane na podstawie przywileju inkorporacyjnego z 6 marca 1454 r. Był on efektem rokowań delegacji miast pruskich z Kazimierzem Jagiellończykiem. Oceny uprawnień zawartych w przywileju inkorporacyjnym należało zatem dokonać poprzez porównanie ich z instrukcjami, jakie otrzymali przedstawiciele każdego z miast. Instrukcja dla gdańszczan Wilhelma Jordana i Johanna Meideburga nie zachowała się, dlatego można ją odtworzyć jedynie na podstawie korespondencji nadesłanej w lutym – marcu 1454 r. z Krakowa. Według badań M. Biskupa Gdańsk żądał zarządu nad komturstwem gdańskim, okręgiem lęborskim, okręgiem rybickiego puckiego (Fischamt), częścią Żuław z Grabinami, nad Sobowidzem i Bytowem oraz Wielkim Młynem na Starym Mieście, zniesienia cła funtowego i ograniczenia prawa nadbrzeżnego. Porównanie postulatów gdańskich z postanowieniami przywileju inkorporacyjnego pozwala zrozumieć rozczerwanie posłów gdańskich, wzmagane przez większe sukcesy na tym polu delegacji Starego Miasta Torunia. Następnie przedstawiłem sytuację polityczno-militarną Gdańska w pierwszych latach wojny trzynastoletniej. Wpływ na nią miało zwłaszcza nieudane oblężenie Malborka w 1454 r., klęska wojsk królewskich pod Chojnicami (18 września 1454), utrata kontroli nad Tczewem i Gniewem. Przedłużający się konflikt i kolejne niepowodzenia stanów pruskich (utrata Knipawy) doprowadziła do prób wykorzystania ciężkiej sytuacji finansowej zakonu krzyżackiego poprzez zawarcie umowy z zaciężnymi krzyżackimi i przejęcie twierdz krzyżackich, w tym Malborka. Odrębny podrozdział poświęciłem genezie przywileju gdańskiego z 1454 r. Za podstawowy czynnik ułatwiający otrzymanie przywileju uznałem przedłużanie się konfliktu. Dwór królewski w swojej polityce dążył przede wszystkim do potwierdzenia przez stany pruskie aktu inkorporacji poprzez hołd. Oprócz potwierdzenia inkorporacji Prus do Królestwa Polskiego przez stany pruskie na zjeździe w Grudziądzu dwór królewski dążył do odbierania hołdu od reprezentacji poszczególnych jednostek terytorialnych Prus. Przywilej z 16 czerwca 1454 r. związany był niewątpliwie ze złożeniem hołdu przez przedstawicieli Gdańska. Dla genezy kolejnych przywilejów Kazimierzowych istotny był wzrost potrzeb finansowych koniecznych dla utrzymania wojska. Dlatego też w oddzielnym podrozdziale scharakteryzowałem politykę finansową Gdańska w latach 1454–1457, analizując

przede wszystkim dotąd nie wykorzystywane rejestry przymusowych pożyczek z 1454–1455 i 1457 r.

W rozdziale 5 przedstawiłem zagadnienie roli przywilejów Kazimierza Jagiellończyka w polityce Gdańska XVI–XVIII w. Scharakteryzowałem wpierw utrwaloną od czasów Kazimierza Jagiellończyka procedurę zatwierdzania przywilejów gdańskich przez nowo powoływanych do rządów monarchów. Dążenie Gdańska do potwierdzenia przywilejów stało się od czasów Jana Olbrachta stałym celem polityki Gdańska. Następnie opisałem najważniejsze konflikty, których stronami była gdańska Rada Miejska i poszczególni monarchowie. Ich wspólną cechą było dążenie królów polskich do przejęcia przynajmniej części dochodów z handlu gdańskiego. Do pierwszej próby ograniczenia przywilejów Kazimierzowych doszło podczas pierwszej wojny północnej, w czasie której Zygmunt II August podjął próbę budowy floty kaperskiej i zapewnienia jej finansowania poprzez działalność Komisji Morskiej. Inna komisja (*Commissio Carncoviana*), powołana w 1568 r. dla zbadania uprawnień miasta po straceniu kilku kaprów oskarżonych o kradzież żywności należącej do okolicznych chłopów, zreagowała dokument (tzw. konstytucje Karnkowskiego) zatwierdzony w 1570 r. przez sejm walny i króla. Ograniczał on kompetencje gdańskiej Rady Miejskiej i narzucały m.in. kontrolę nad finansami miasta oraz wprowadził pełne władztwo króla na morzu. Konstytucje Karnkowskiego nie zostały w pełni zrealizowane ze względu na śmierć króla. Za panowania kolejnego monarchy, Stefana Batorego, konflikt przybrał postać działań militarnych, który zakończył się uznaniem przywilejów miasta. Zniesienie konstytucji Karnkowskiego nastąpiło jednak dopiero w 1585 r. poprzez nadanie nowego przywileju (*Tractatus portorii*) w zamian za przyznanie królowi połowy dochodów z cła palowego. Kolejna próba ustanowienia dodatkowego cła dla królewskich projektów budowy floty wojennej nastąpiła za panowania Władysława IV Wazy (1635–1636). W zamian za kwotę 800 tys. zł polskich Władysław IV potwierdził przywileje gdańskie. Inną okazją do interwencji w sprawy ustrojowe Gdańska stały się wewnętrzne konflikty między patrycjatem (posiadającym dostęp do Rady Miejskiej) a cechami na tle sporu o nominację na stanowisko pastora kościoła Świętej Trójcy w Gdańsku. Ich przedmiotem stały się również inne uprawnienia Rady Miejskiej uzyskane na podstawie przywilejów Kazimierzowych i doprowadziły do wizyty nowego monarchy Jana III Sobieskiego (1677/1678), który ostatecznie zrezygnował z realizacji postulatów rewizji uprawnień królewskich w zamian za ustępstwa wobec katolików. Drugie starcie między Radą Miejską a cechami i Trzecim Ordynkiem nastąpiło w latach 1748–1752. W oddzielnym podrozdziale poruszono kwestię likwidacji przywilejów gdańskich. Pierwsze naruszenie przez Prusy uprawnień Gdańska nastąpiło wraz z pierwszym rozbiorem

Rzeczypospolitej, w wyniku którego przejęły one część terytorium miasta Gdańska (Nowy Port, Szkarpada, Siedlce, Ostrów i Hel), a także pobór cła palowego i culagi. Gdańsk został włączony do Królestwa Prus w 1793 r. Zarówno przed zajęciem miasta, jak i w warunkach kapitulacji Gdańska zawarto zachowanie przez Radę Miejską niektórych uprawnień. Na podstawie patentu królewskiego z 2 czerwca 1794 r. doszło do całkowitej reformy władz miejskich poprzez utworzenie Zjednoczonego Magistratu złożonego z Departamentu Policyjnego i Sądu Miejskiego. Likwidację przywilejów Kazimierzowych wykonano poprzez wprowadzenie nowego statutu dla Magistratu (25 lipca 1794). Zachowano sądownictwo oparte na prawie chełmińskim i wilkierzu z 1761 r. oraz gdańskie prawo wekslowe. W okresie napoleońskiego Wolnego Miasta Gdańska utworzonego w granicach jego przedrozbiorowego terytorium nastąpiły spory Senatu z przedstawicielem władz francuskich, w których argumenty prawne opierały się na dawnych przywilejach Kazimierzowych. Jednym z przedmiotów sporu był spichlerz królewski, który został przejęty – wcześniej jako własność państwa pruskiego – przez władze francuskie. Po odzyskaniu Gdańska przez Prusy (1814) dawne terytorium miasta przekształcono w gdański powiat miejski (Danziger Stadtkreis), zaś z pozostałych terenów Wolnego Miasta – powiat ziemski (Danziger Landkreis). Likwidacja prawa partykularnego (czyli dla Gdańska prawa chełmińskiego), przewidziana od 1857 r., nastąpiła poprzez wejście w życie prawa prowincjonalnego (Allgemeines Landrecht) w Prusach Zachodnich w 1844 r. Przepisy wilkierza gdańskiego przetrwały do 1867 r., zaś gdańskie prawo budowlane – do 1868 r.

Część druga zawiera analizę dyplomatyczną przywilejów Kazimierzowych. Przedstawiłem w nim opis zewnętrzny źródeł. Analiza wyglądu zewnętrznego wykazała, że każdy z nich spisano kaligraficzną bastardą. Analizie poddano ponadto litery inicjalne. W dokumencie z 1454 r. litera inicjalna posiada kształt ryby z wysuniętym językiem i banderolą, która zawiera imię pisarza (notariusza królewskiego Stanisława ze Skarzyna, znanego również ze sporządzenia innych dokumentów królewskich z 1469 r. Analizie poddano również pieczęcie zachowane przy trzech dokumentach (pieczęcie wielkie koronne, tzw. kanclerskie). Na pieczęci dokumentu z 1454 r. odcisnięto również kontrasigillum. Do określenia wyglądu pieczęci wykorzystałem ponadto opisy występujące w widymatach, a także opis przywileju z 1454 r. sporządzony przez Stenzela Bornbacha w 1570 r. i zawarty w jego kronice Prus. Należy przypuszczać, że również do przywileju z 25 maja 1454 r., pozbawionego obecnie pieczęci, przywieszono pieczęć kanclerską. Analizie poddałem również formularz dokumentów. Pewne odmienności reprezentuje pod tym względem przywilej dla Gdańska z 1455 r., w którym brakuje arengi z formułą perpetuacyjną. Rozważając rozwój intytulacji w analizowanych

dokumentach, stwierdziłem użycie w pierwszym z nich formuły podkreślającej panowanie nad ziemiami chełmińską, królewiecką, sambijską, elbląską i Pomorzem Gdańskim, zaś w trzech kolejnych (z lat 1455–1457) rezygnację z tytułury sambijskiej. Tytułurę tę rozpatrywałem w związku z kształtowaniem się administracji królewskiej na inkorporowanych terenach Prus, a zwłaszcza z utworzeniem nowych województw. Ustaliłem, że jedyny znany przykład użycia tytułury „pana i dziedzica [...] Sambii” (obok tytułury królewieckiej) w przywileju Kazimierzowym dla Gdańska z 1454 r. wiąże się z kwestią złożenia hołdu przez biskupa sambijskiego. Odtworzyłem ponadto proces wygotowania dokumentów, porównując czystopisy, czyli zachowane w archiwum gdańskim dokumenty, z zachowanymi ich tekstami w Metryce Koronnej (mającymi charakter konceptów).

Rozdział 7 zawiera edycję czterech przywilejów Kazimierza Jagiellończyka dla Gdańska opatrzoną wstępem określającym metodę edytorską (według zasad zredagowanych przez Adama Wolffa) oraz spis kopii przywilejów znajdujących się w zaginionych rękopisach PAN Biblioteki Gdańskiej (odtworzone dzięki wykorzystaniu katalogów rękopisów autorstwa Augusta Bertlinga z 1892 r. i Ottona Günthera z 1903 r.). W edycji dokumentów dążyłem do identyfikacji wszystkich kopii dokumentów sporządzonych do końca XVIII w., zarówno uwierzytelnionych, jak i ekscerptów (nieraz z błędną datacją). Obok tekstu oryginalnego zawarłem również tłumaczenie na język polski. W wyniku kwerendy archiwalnej i bibliotecznej odnalazłem polskie tłumaczenie przywileju z 1455 r. w rozprawie sekretarza Rady Miejskiej Michaela Borcka na temat culagi (opublikowanej w 1637 r.). W tym przypadku zamiast tłumaczenia własnego wykorzystałem przekład staropolski.

Omówienie pozostałych osiągnięć naukowych. W moim dotychczasowym dorobku naukowym można wyróżnić kilka kierunków zainteresowań badawczych. Poświadczają one dość silne zróżnicowanie podejmowanej tematyki. Choć koncentruję się przede wszystkim na różnych aspektach dziejów miast w późnym średniowieczu, w opisie zjawisk i procesów historycznych bardzo często nie ograniczam się tylko do ram chronologicznych XIV–XV w., lecz poszerzam badania o okres nowożytny. Szczególnie nie należy przeceniać znaczenia cesur stanowiących ogólnoeuropejską lub -polską tradycję historiograficzną. Przykładowo mimo gwałtownego rozwoju gospodarczego i wzrostu kapitału kupieckiego w Gdańsku aż do drugiej połowy XVI w. dominowała w tym mieście zabudowa średniowieczna i średniowieczne rozwiązania konstrukcyjne i funkcjonalne parceli mieszczańskiej. Podobnie instytucje ustrojowe Gdańska działające w okresie nowożytnym, wykształcone na podstawie Statutów Zygmuntońskich (*Statuta Sigismundi*, 1526), powoływano do życia już w niektórych sytuacjach w XV w. Ze względu na niewielką liczbę źródeł lub nawet ich brak niektóre

elementy ustroju Gdańska występujące już w okresie krzyżackim należy badać za pomocą źródeł z XVI–XVIII w. Wśród nurtów badawczych podejmowanych przeze mnie w dotychczasowej działalności naukowej wyróżniam następujące problemy:

a. księgi miejskie i dzieje kancelarii miejskiej w Gdańsku i w miastach hanzeatyckich.

Zwieńczeniem tego nurtu badawczego jest przede wszystkim wydana w 2015 r. monografia najstarszych ksiąg miejskich funkcjonujących w kancelarii Głównego Miasta Gdańska. Stanowi ona rozwiniętą wersję dysertacji doktorskiej obronionej w Instytucie Historii Uniwersytetu Gdańskiego (Studia i Materiały do Dziejów Kancelarii w Gdańsku, t. 1) (załącznik 3, dział I, nr 2). Dokonałem w niej charakterystyki wyglądu zewnętrznego i układu wewnętrznego 11 najstarszych ksiąg miejskich Głównego Miasta wraz z charakterystyką systemu kancelaryjnego, czyli procedur administracyjnych i kancelaryjnych, których wyrazem był wpis w odpowiedniej księdze miejskiej. W wyniku analizy kodeksów dokonałem dla każdego z nich charakterystyki „cyklu życia”, składającego się z następujących po sobie faz przygotowania kodeksu, użytkowania w kancelarii i archiwizacji. Doświadczenie wyniesione z badań nad kancelarią Głównego Miasta zaowocowało artykułem opisującym definicje i klasyfikacje ksiąg miejskich na przykładzie kancelarii w ośrodkach miejskich na obszarze oddziaływania Hanzy (załącznik 3, dział I, nr 22). W innych artykułach podjąłem się próby wyodrębnienia modeli rozwojowych systemów kancelaryjnych w miastach hanzeatyckich. W ten sposób wyodrębniłem trzy rodzaje systemów kancelaryjnych: 1) system, w którym pierwotną serią były księgi gruntowe (Kolonia, Hamburg, Rewel); 2) system kancelaryjny, w którym rozwój rozpoczął się od kodeksów szczegółowych, lecz innych niż księgi gruntowe (Hanower, Ryga); 3) system kancelaryjny, w którym poszczególne serie wyodrębniły się z pierwotnych ogólnych ksiąg radzieckich (Lubeka, Wismar, Rostock, Stralsund, Greifswald, Szczecin, Dortmund, Getynga i in.) (załącznik 3, dział I, nr 14, 51). W jednym z artykułów scharakteryzowałem zależność zachowanych w archiwum miejskim ksiąg i rejestrów podatkowych od sposobów poboru podatków lub czynszu gruntowego w Gdańsku w XIV–XV w. (załącznik 3, dział I, nr 32). Na podstawie wytworów kancelaryjnych odtworzyłem poszczególne etapy poboru cła funtowego w Gdańsku na przełomie XIV/XV w. (załącznik 3, dział I, nr 13). Szczególnym obiektem zainteresowania cieszyły się księgi finansowe. Wspomniany niżej projekt edycji najstarszych ksiąg kamlarskich wraz z charakterystyką ich układu wewnętrznego zaprezentowałem w oddzielnym artykule (załącznik 3, dział I, nr 30). Do grupy tej należy ponadto ujęcie syntetyczne funkcjonowania kancelarii Głównego Miasta Gdańska w późnym średniowieczu z omówieniem wszystkich istniejących wówczas serii ksiąg miejskich (załącznik 3, dział I, nr 31).

b. korespondencja w miastach średniowiecznych i nowożytnych. Przedmiotem artykułów syntetycznych i recenzyjnych stały się również inne wytwory kancelaryjne w miastach średniowiecznych, zwłaszcza korespondencja królów polskich oraz zachowana w archiwach polskich korespondencja cesarza Fryderyka III Habsburga (załącznik 3, dział I, nr 24, 25, 59*). W toku studiów nad korespondencją Kazimierza Jagiellończyka uzupełniłem katalog znanych pieczęci używanych przez kancelarię królewską w tym okresie (załącznik 3, dział I, nr 23). Do tej grupy dorobku należy zaliczyć również prace wspomniane poniżej, które pozwoliły scharakteryzować kontakty polityczno-gospodarcze i kulturalne Gdańska z innymi ośrodkami miejskimi (zob. lit. e).

c. edytorstwo źródeł historycznych. Wieloletnie studia nad księgami miejskimi Gdańska zaowocowały powstaniem edycji źródłowych. W latach 2013–2017 zrealizowałem projekt finansowany przez Narodowe Centrum Nauki pt. „Opracowanie edycji ksiąg kamlarskich Głównego Miasta Gdańska z drugiej połowy XIV–XV wieku” (konkurs SONATA 3, nr DEC-2012/05/D/HS3/03679). Efektem projektu stały się dwa tomy edycji w ramach serii *Studia i Materiały do Dziejów Kancelarii w Gdańsku*, t. 2 i 3, seria B: *Księgi kamlarskie*, t. 1 i 2; załącznik 3, dział I, nr 3, 4). W pierwszym z nich przedmiotem edycji stały się najstarsze zachowane księgi kasowe Głównego Miasta Gdańska (sygn. APGd, 300, 12/1; 300, 12/488; 300, 12/489), w drugim zaś – dwie księgi małoletnich z XV w. (sygn. APGd, 300, 12/479; 300, 12/480). Uczestnicząc w latach 2012–2014 w innym projekcie zespołowym finansowanym w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki (NPRH, nr 11H 11 005480), byłem współautorem (wraz z prof. prof. Beatą Możejko i Sobiesławem Szybkowskim) opracowania źródłowego zawierającego rejestry wraz z opisem źródłoznawczym dokumentów i listów królów polskich do 1492 r. znajdujących się w Archiwum Państwowym w Gdańsku (załącznik 3, dział I, nr 1, 24). Katalog ten stał się podstawą do kolejnej inicjatywy edytorskiej, której byłem uczestnikiem. Efektem udziału w nowym projekcie (tzw. jagiellońskim) Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki z lat 2017–2021 (umowa nr 0471/NPRH5/H30/84/2017; kierownik: prof. dr hab. Krzysztof Mikulski) była edycja dokumentów i listów duchowieństwa, urzędników, szlachty i miast polskich znajdujących się w Archiwum Państwowym w Gdańsku (załącznik 3, dział I, nr 6). W powyższej publikacji odpowiadałem za edycję dokumentów i listów spisanych w języku niemieckim. Inną zespołową inicjatywą edytorską podjętą na Uniwersytecie Ludwika i Maksymiliana w Monachium w Instytucie Historii Sztuki pod kierunkiem prof. Aleksandry Lipińskiej stanowił projekt digitalizacji i edycji elektronicznej szesnastu ksiąg rachunkowych gdańskiej filii domu bankowo-handlowego Loitzów z lat 1566–1570, realizowany w latach 2018–2019. W jego wyniku powstało wydanie internetowe

wybranych ksiąg tego zbioru (załącznik 3, dział I, nr 5). Oprócz transkrypcji ksiąg i stworzenia aparatu naukowego opracowałem charakterystykę wyglądu zewnętrznego poszytów (załącznik 3, dział I, nr 40). Analiza ta została ostatnio opublikowana w postaci podrozdziału w opracowaniu źródłoznawczym ksiąg rachunkowych Loitzów autorstwa prof. dr. hab. Markusa A. Denzela z Uniwersytetu w Lipsku (załącznik 3, dział I, nr 52). Ponadto w innym artykule poddałem wspomniane księgi analizie źródłoznawczej, zaś druga autorka, Betina Schröder-Bornkamp, zaprezentowała zasady edycji ksiąg zastosowany później w projekcie (załącznik 3, dział I, nr 39). Wszystkie inicjatywy edytorskie skutkowały ponadto innymi publikacjami, które ująłem w odpowiednich obszarach zainteresowań.

d. dzieje finansów miejskich i finanse mieszczańskie w Gdańsku XIV–XVI w. Do tego obszaru należą omówione już publikacje źródłoznawcze, w których starałem się udowodnić, że różnego rodzaju księgi i rejestry podatkowe (w tym tabliczki woskowe) odzwierciedlały różne etapy poboru podatków w Gdańsku XIV–XV w. (zob. załącznik 3, dział I, nr 13, 32). Innym przedmiotem moich zainteresowań badawczych była kwestia ponownego wprowadzenia cła funtowego w Prusach w 1443 r. Miał ono już w XV w. – w przeciwieństwie do cła funtowego z XIV w. – charakter podatku krajowego ustanawianego przez zwierzchnika terytorialnego (czyli zakon krzyżacki). W niniejszym artykule na podstawie zachowanych wersji ordynacji cła funtowego odtworzyłem proces podejmowania decyzji w Prusach w tej kwestii. Mimo że ustanawianie tego podatku traktowano jako wyłączną kompetencję zakonu krzyżackiego, istotną rolę w podejmowaniu decyzji odgrywały konsultacje ze stanami pruskimi (załącznik 3, dział I, nr 17). Oprócz tego zająłem się zagadnieniem polityki finansowej miasta po spaleniu Żurawia w Gdańsku w 1442 r. i sporami prawnymi z zakonem krzyżackim w kwestii jego odbudowy (załącznik 3, dział I, nr 50). Obiektem zainteresowania stała się ponadto działalność opiekunów prawnych osób nieletnich, którzy do czasu pełnoletności podopiecznych przechowywali środki pieniężne i inne kosztowności w jednej z kas miejskich (tzw. Kinderkiste). Badaniem objąłem dochody miasta z tego tytułu w XV w. Zaobserwowałem, że w czasie wojny trzynastoletniej tego rodzaju środki finansowe zostały przejęte przez miasto, a już w pierwszych latach konfliktu gwałtownie spadła liczba depozytów (załącznik 3, dział I, nr 19). Poprzez analizę najstarszych ksiąg gruntowych w Gdańsku zająłem się również narodzinami tamtejszego rynku renty. Kupno renty obciążającej nieruchomości w mieście stało się w późnym średniowieczu najważniejszym źródłem kredytu w miastach pruskich (załącznik 3, dział I, nr 12). Odrębna grupa moich publikacji dotyczy działalności handlowej gdańskiej filii domu bankowo-handlowego Loitzów, której krach finansowy w 1572 r. doprowadził do wielu perturbacji gospodarczych w południowej części bałtyckiej strefy gospodarczej.

Badaniom poddałem ich wielostronną aktywność gospodarczą na tle zmian gospodarczych w strefie bałtyckiej i w samym Gdańsku (załącznik 3, dział I, nr 45). W ramach badań nad finansami miejskimi zająłem się również kwestią początków bankowości publicznej w Gdańsku w okresie nowożytnym. Rolę banku publicznego pełniła od XVI w. przede wszystkim Kasa Funduszy Posiłkowych (Hilfsgelderkasse), choć w XVII w. podejmowano próby powołania odrębnego banku publicznego na wzór Banco Publico w Norymberdze, Hamburgische Bank czy banku amsterdamskiego (Wisselbank) (załącznik 3, dział I, nr 41).

e. kontakty gospodarczo-polityczne Gdańska z innymi miastami. Programy edytorskie dotyczące dokumentów i listów znajdujących się w gdańskim archiwum, pochodzących od innych podmiotów politycznych, stały się przyczynkiem do rozwinięcia studiów nad kontaktami gospodarczymi Gdańska z innymi ośrodkami. Należy zauważyć, że zasób listów do 1525 r. zachowany w gdańskim archiwum jest obok Wrocławia największym tego typu zasobem w Polsce. W ramach tego nurtu badawczego zająłem się problematyką kontaktów Gdańska z Krakowem i Wrocławiem od XIV do pierwszej połowy XVI w. (załącznik 3, dział I, nr 20). W swoich studiach nad średniowieczną korespondencją zauważyłem, że znaczna ich część zawierała skargi na oszustwa lub innego typu nieprawidłowości, które występowały w handlu z gdańszczanami. Stąd też powstał artykuł analizujący sposoby dokonywania oszustw w handlu gdańskim w XIV–XVI w. (załącznik 3, dział I, nr 27, 36). Stosunkowo rzadko wykorzystywana jest nowożytna korespondencja innych miast z Gdańskiem (APGd, 300, 53). Listy pochodzące od różnych podmiotów z terytorium Królestwa Węgier i Siedmiogrodu stały się podstawą źródłową artykułu ukazującego związki gospodarcze i kulturalne tych terytoriów z Gdańskiem w XV–XVIII w. (załącznik 3, dział I, nr 48).

f. dzieje domu gdańskiego w epoce przedindustrialnej. Publikacje z tego obszaru tematycznego są wynikiem długoletniego programu badawczego pt. „Dom gdański i jego mieszkańcy od późnego średniowiecza do połowy XIX wieku”, realizowanego od 2008 r. w Pracowni Historii Gdańska i Dziejów Morskich Polski pod kierunkiem prof. dr. hab. Edmunda Kizika. Otrzymał on w latach 2014–2018 wsparcie finansowe z Narodowego Centrum Nauki (konkurs OPUS 5, nr 2013/09/B/HS3/00603). Jako członek zespołu badawczego zajmowałem się problemem gospodarowania przez klasztor w Żarnowcu należącymi do niego nieruchomościami na terenie Gdańska w XVI–XVII w. (załącznik 3, dział I, nr 16), kwestią użytkowania w okresie nowożytnym pasa średniowiecznych umocnień Głównego Miasta (załącznik 3, dział I, nr 28). Obiektem moich zainteresowań stały się również sutereny w kamienicach gdańskich w późnym średniowieczu i czasach nowożytnych (załącznik 3, dział I, nr 29). W ramach współpracy ze środowiskiem archeologów, w związku z badaniami archeologicznymi poszczególnych parceli

na terenie Gdańska powstały artykuły ukazujące rys historyczny, zmiany własności i sposób użytkowania od XIV do 1945 r. niektórych działek (ul. Świętojańska 6–7) (załącznik 3, dział I, nr 34, 35). Zwieńczeniem programu badawczego jest złożona do druku dwutomowa synteza pt. „Dom gdański i jego mieszkańcy od późnego średniowiecza do połowy XIX wieku”. Jestem w nim autorem podrozdziałów w rozdziale „Dom. Stosunki prawno-własnościowe”.

g. dzieje historiografii polskiej, pruskiej i gdańskiej w XV–XX w. Ten obszar zainteresowań badawczych reprezentuje studium nad problemem sposobu przedstawiania chrystianizacji Polski, Prus i Gdańska w historiografii gdańskiej XVI–XVIII w. W artykule przedstawiłem ponadto linie rozwojowe nowożytnej historiografii gdańskiej (nurt kronikarski i erudycyjny) (załącznik 3, dział I, nr 37). Odnalezienie w jednym z rękopisów w zasobie *Bibliotheca Archivi* relacji opisującej odkrycie w 1656 r. w trakcie prac fortyfikacyjnych urn w Gdańsku w okolicy Góry Gradowej doprowadziło mnie do szerszych badań nad początkami archeologii w Gdańsku i Prusach (załącznik 3, dział I, nr 46). Przedstawiłem ponadto działalność naukową, dydaktyczną i społeczną Paula Simsona, autora pierwszej nowoczesnej syntezy dziejów Gdańska, będącego w ostatnich latach przed pierwszą wojną światową jednym z najważniejszych badaczy dziejów Hanzy (załącznik 3, dział I, nr 38). Zainteresowania historiografią XIX w. zaowocowały ponadto artykułem na temat działalności edytorskiej gdańskich historyków w XIX stuleciu (załącznik 3, dział I, nr 43). W moim dorobku naukowym znalazły się także prace na temat historiografii XX w. Analiza prywatnej korespondencji działacza Gdańskiego Towarzystwa Naukowego Bernarda Janika przyczyniła się do stworzenia obrazu aktywności naukowej gdańskiego środowiska historycznego od początku lat sześćdziesiątych XX w. (załącznik 3, dział I, nr 53). W niniejszym artykule wiele miejsca poświęciłem kontaktom gdańskiego (a także szerzej – polskiego) środowiska historyków z badaczami z Niemieckiej Republiki Demokratycznej, szczególnie zaangażowanych w badania dziejów Hanzy. Zająłem się też dorobkiem Marii Boguckiej w zakresie badań nad rzemiosłem średniowiecznym i nowożytnym. Dla M. Boguckiej, podobnie jak dla kilku innych badaczy z seminarium Mariana Małowista (np. dla Henryka Samsonowicza), różne aspekty historii gospodarczej Gdańska stały się pierwszym obszarem badawczym (załącznik 3, dział I, nr 49).

h. dzieje prawa i ustroju Gdańska. Do tego obszaru należy monografia i opracowanie źródłowe stanowiące główne osiągnięcie wyznaczone przeze mnie w toku procedury habilitacyjnej. Oprócz publikacji książkowej napisałem artykuł przeglądowy dotyczący genezy i zawartości przywilejów Kazimierza Jagiellończyka dla Gdańska z lat 1454–1457 (załącznik 3, dział I, nr 33). W gdańskim archiwum odnalazłem również ordynację Rady i Ławy Głównego Miasta Gdańska w sprawie opłat sądowych oraz postępowania z dokumentami okazywanymi przed

sądem ławniczym, datowaną na 1442 r. Przygotowałem jej edycję wraz ze wstępem źródłoznawczym i rysem historycznym tego typu źródeł w Gdańsku (załącznik 3, dział I, nr 47). Efektem zainteresowania przywilejami pruskimi jest artykuł, w którym skupiłem się nad rolą przywileju inkorporacyjnego Kazimierza Jagiellończyka dla Prus z 1454 r. w życiu politycznym Prus w drugiej połowie XV w. Jednocześnie starałem się odtworzyć istnienie najstarszych, piętnastowiecznych odpisów tego przywileju w Gdańsku (załącznik 3, dział I, nr 44). Rozwijające się w historiografii niemieckiej i ostatnio polskiej (zob. prace Jaśminy Korczak-Siedleckiej) badania nad honorem kobiet, spowodowały zainteresowanie tym problemem dla Gdańska w okresie do XVI w. Artykuł zawiera zarówno obraz kształtowania się pojęcia honoru (zwłaszcza kobiet) w miastach niemieckich XIV–XV w. Analizie poddałem niektóre metody obrazy, tj. za pomocą pism ulotnych i prześmiewczych przyspiewek. Z kolei na tym tle przedstawiłem konflikty dotyczące honoru w Gdańsku i sprawę sądową z 1452 r. dotyczącą obrazy żony Mattisa Steffena i jej siostry na Długim Targu w Gdańsku (załącznik 3, dział I, nr 55).

i. cechy w Gdańsku. Ostatnim polem badawczym, który stał się i w przyszłości pozostanie przedmiotem moich badań, jest działalność cechów w Gdańsku. W jednym z ostatnich artykułów przedstawiłem m.in. rolę polityczną cechów, pokazując, że już w XV w. w czasach kryzysów politycznych Rada Miejska (Głównego) Miasta Gdańska dopuszczała do decyzji politycznych ciała polityczne złożone zwłaszcza z przedstawicieli cechów. Utworzenie zatem Trzeciego Ordynku w 1526 r. na podstawie statutów Zygmuntowskich stanowiło *de facto* potwierdzenie wcześniejszej praktyki Rady Miejskiej. W niniejszym artykule scharakteryzowałem przejawy działalności gospodarczej i kulturalnej gdańskich cechów (załącznik 3, dział I, nr 54).

j. inne publikacje. Dorobek bibliograficzny uzupełniają artykuły dotyczące dziejów kolejniactwa w Prusach Zachodnich do pierwszej połowy XIX w., w tym związanych z nim zmian społecznych (załącznik 3, dział I, nr 15, 21). Oprócz tego jestem autorem 15 haseł w Encyklopedii Gdańska (załącznik 3, dział I, nr 18) oraz 17 biogramów burmistrzów gdańskich z XIV–XV w. (załącznik 3, dział I, nr 26). Ponadto napisałem dwie recenzje publikacji z dziejów osadnictwa w komturii królewieckiej w XIII–XVI w. i monografii szpitali i bractw w Kolonii i miastach niderlandzkich pełnego średniowiecza (załącznik 3, dział I, nr 62, 63).

*

Najważniejsze publikacje, łącznie z książką uznaną za główne osiągnięcie naukowe stały się przedmiotem dyskusji naukowej. Praca będąca rozszerzoną wersją dysertacji doktorskiej (M. Grulkowski, *Najstarsze księgi miejskie Głównego Miasta Gdańska z XIV i*

początku XV wieku. Studium kodykologiczne, Warszawa 2015 (Studia i Materiały do dziejów Kancelarii w Gdańsku, t. 1, seria A: Studia, t. 1)) doczekała się aż pięciu recenzji i not recenzyjnych (zob. załącznik 3, dział I, nr 2). Zrecenzowana została ponadto edycja najstarszych ksiąg kamlarskich (zob. załącznik 3, dział I, nr 3) oraz książka, stanowiąca moje główne osiągnięcie naukowe (zob. załącznik 3, dział I, nr 7).

Moje publikacje były kilkakrotnie nagradzane. W 2017 r. otrzymałem II nagrodę „Studiów Źródłoznawczych” im. Profesora Stefana Krzysztofa Kuczyńskiego w kategorii Prace z dziedziny nauk pomocniczych historii i źródłoznawstwa za publikację o najstarszych księgach miejskich w Gdańsku (M. Grulkowski, *Najstarsze księgi miejskie Głównego Miasta Gdańska z XIV i początku XV wieku. Studium kodykologiczne*, Warszawa 2015 (Studia i Materiały do dziejów Kancelarii w Gdańsku, t. 1, seria A: Studia, t. 1)). Za edycję ksiąg małoletnich Głównego Miasta Gdańska z XV w. otrzymałem w 2019 r. III nagrodę „Studiów Źródłoznawczych” im. Profesora Stefana Krzysztofa Kuczyńskiego w kategorii Edycje źródłowe i pomoce naukowe. Książka *Privilegia Casimiriana...*, stanowiąca główne osiągnięcie wyznaczone przeze mnie w procedurze habilitacyjnej otrzymała kilka nagród i nominacji: 1) nagrodę Muzealna Książka Roku 2023 w kategorii wydawnictw naukowych, przyznaną przez Narodowy Instytut Muzeów; 2) Nagrodę Kulturalną Miasta Gdańska „Splendor Gedanensis” za rok 2023; 3) nominację do Pomorskiej Nagrody Literackiej „Wiatr od morza” w kategorii Pomorska Książka Roku (przyznający: Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Gdańsku, Nadbałtyckie Centrum Kultury), a także 4) III nagrodę „Studiów Źródłoznawczych” im. Profesora Stefana Krzysztofa Kuczyńskiego za rok 2024 w kategorii Edycje źródłowe. Oprócz tego opracowanie źródłoznawcze pt. *Katalog dokumentów i listów królów polskich z Archiwum Państwowego w Gdańsku (do 1492 roku)*, oprac. M. Grulkowski, B. Możejko, S. Szybkowski, Gdańsk 2014 otrzymało nagrodę Wydawnictwa Uniwersytetu Gdańskiego za zdobycie 3. miejsca w kategorii Najlepsza książka naukowa w roku akademickim 2014/2015.

5. Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

Aktywność naukowa realizowana w innych uczelniach lub instytucjach naukowych przejawiała się przede wszystkim w uczestnictwie w projektach naukowych. Jednym z nich był projekt pt.: „Katalog dokumentów i listów królów polskich z Archiwum Państwowego w Gdańsku (do 1506 r.)”, zrealizowany w ramach Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki w Instytucie

Historii Uniwersytetu Gdańskiego (nr rej. 11H 11 005480; kierownik: prof. dr hab. Sobiesław Szybkowski). Z kolei w latach 2018–2019 uczestniczyłem w realizacji projektu pt. „GeldKunstNetz. Rechnungsbücher der Stettin-Danziger Kaufmannbankiersfamilie Loitz als Quelle für die Wirtschafts- und Kulturgeschichte in Nord- und Ostmitteleuropa des 16. Jahrhunderts”, którego celem była internetowa edycja ksiąg rachunkowych gdańskiej filii domu bankowo-handlowego Loitzów (1566–1570). Projekt pod kierownictwem prof. dr hab. Aleksandry Lipińskiej realizowany był na Uniwersytecie Juliusza i Maksymiliana w Monachium a finansowany ze środków rządu federalnego RFN (Das Akademische Förderprogramm (2017–2020) der Beauftragten der Bundesregierung für Kultur und Medien). Następnie w latach 2017–2022 byłem członkiem zespołu (pod kierunkiem prof. dr hab. S. Szybkiego z Instytutu Historii Uniwersytetu Gdańskiego) przygotowującego edycję dokumentów i listów duchowieństwa, urzędników, szlachty i miast polskich z Archiwum Państwowego w Gdańsku. Zespół działał w ramach projektu Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki pt. „Epoka jagiellońska i jej dziedzictwo w I Rzeczypospolitej do 1795 r. – historia polityczna, dzieje ustroju i parlamentaryzmu w XIV–XVI w.” (nr 31H 17 0471 84; kierownik: prof. dr hab. Krzysztof Mikulski, Polskie Towarzystwo Historyczne). Projekty te przyczyniły się do powstania nowych edycji źródłowych wspomnianych już powyżej (zob. załącznik 3, dział I, nr 1, 5, 6).

Szczególnie współpraca z prof. Aleksandrą Lipińską przyczyniła się do poszerzenia moich obszarów badawczych o dzieje bankowości nowożytnej. Dzięki uczestnictwie w projekcie naukowym „GeldKunstNetz” poznałem bogate zasoby biblioteczne instytucji naukowych w Monachium (Bayerische Staatsbibliothek, Biblioteka Wydziału Historycznego Historicum Uniwersytetu Ludwiga i Maksymiliana, Biblioteka Wydziału Nauk Prawnych) i stałego już organizowania pobytów naukowych w Monachium (załącznik 3, dział II.4, nr 6–8, 10–12). Wskutek uczestnictwa w międzynarodowych i krajowych zespołach badawczych realizuję zagraniczne pobyty naukowe. Wspomniane wyjazdy naukowe do Monachium najczęściej łączę z pobytem w Würzburgu, gdzie działa Polska Misja Historyczna. W latach 2010, 2022 i 2023 otrzymałem stypendium tej instytucji ufundowane przez Bawarską Kancelarię Państwową (załącznik 3, dział II.4, nr 1, 10–11). Oprócz tego w ramach realizacji projektu edytorskiego „Opracownie ksiąg kamlarskich...” zorganizowałem wyjazdy naukowe do Kolonii (Historisches Archiv der Stadt Köln) i Lubeki (Das Archiv der Hansestadt Lübeck) (załącznik 3, dział II.4, nr 2 i 3). Umożliwiły mi one nie tylko realizację bieżącego projektu, ale również orientację w zasobach archiwalnych niezbędnych do nowych zamierzeń badawczych, zwłaszcza stworzenia nowej syntezy dziejów Hanzy. Innym cel wyjazdów naukowych stanowił

Instytut Herdera w Marburgu (załącznik 3, dział II.4, nr 4 i 5), dzięki któremu wzbogaciłem aparat bibliograficzny wielu moich publikacji. Dwutygodniowy pobyt w Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz w 2020 r. umożliwił powstanie artykułu na temat prawnej ochrony honoru kobiet w Prusach w XV w. (załącznik 3, dział II.4, nr 9).

Uczestniczyłem w licznych konferencjach naukowych, zarówno krajowych, jak i międzynarodowych. Organizatorami konferencji krajowych, w których brałem udział, były m.in.: Instytut Historii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Instytut Historii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Instytut Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego, Wydział Socjologiczno-Historyczny Uniwersytetu Rzeszowskiego, Uniwersytet Jagielloński, Niemiecki Instytut Historyczny w Warszawie (załącznik 3, dział II.1). Współpracuję z pracownikami Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego poprzez uczestnictwo w Seminarium Mediewistyczno-Nowożytniczym prowadzonym przez prof. prof. Agnieszkę Bartoszewicz i prof. Grzegorza Myśliwskiego. W dniu 7 listopada 2024 r. podczas jednego z nich przedstawiłem referat pt. „Rozpowszechnienie cyfr indo-arabskich w Gdańsku w XV/XVI wieku – transformacja kulturowa w mieście hanzeatyckim”. Od 2009 r. wziąłem udział w 14 konferencjach międzynarodowych organizowanych przede wszystkim w Niemczech (Würzburg, Münzer, Berlin, Lüneburg, Monachium, Lubeka), ponadto w Czechach (Praga) i Wielkiej Brytanii (Leeds) oraz w Polsce (Gdańsk, Warszawa) (załącznik 3, dział II.1, nr 19–32). Współpraca z prof. Gerhardem Fouquetem zaowocowała zaproszeniem do wygłoszenia wykładu gościnnego na Seminarium Historycznym Uniwersytetu Chrystiana i Albrechta w Kilonii (Christian-Albrechts-Universität zu Kiel, Historisches Seminar der Philosophischen Fakultät, Wirtschafts- und Sozialgeschichte). W dniu 2 grudnia 2017 r. wygłosiłem tam wykład dotyczący oszustw w życiu gospodarczym Gdańska w późnym średniowieczu („Betrug im Wirtschaftsleben Danzigs im Spätmittelalter”). Z kolei dzięki współpracy z prof. Markusem A. Denzelem (Universität Leipzig) jego najnowsze opracowanie źródłowe dotyczące ksiąg rachunkowych Loitzów (załącznik 3, dział I, nr 52) zostało wzbogacone o opis wyglądu zewnętrznego mojego autorstwa.

Ścisła współpraca łączy moją działalność naukową z miejscowymi (gdańskimi) instytucjami kulturalno-naukowymi. Muzeum Gdańska, zarówno poprzez wszelkie inicjatywy wydawnicze (zob. załącznik 3, dział I, nr 7, 18, 26, 33, 38, 43, 53), jak i udział w organizacji wystaw czasowych. Rozwijam też współpracę z Muzeum Archeologicznym w Gdańsku,

występując jako konsultant wystawy stałej w jednym z oddziałów muzeum, tj. spichlerzu Błękitny Baranek (zob. pkt 6).

Aktywnie działam w pracach Zespołu Historii Miast przy Komitecie Nauk Historycznych PAN (niegdyś Komisji Historii Miast). Od 2024 r. pełnię funkcję sekretarza. Jestem członkiem Rady Naukowej czasopisma „Studia z Dziejów Średniowiecza” (wydawanego przez Instytut Historii Uniwersytetu Gdańskiego), a także komitetu redakcyjnego niedawno założonego czasopisma „Gdański Notatnik Historyczny” (<https://notatnikhistoryczny.pl/>; dostęp: 2.12.2024). Ponadto współpracuję z komitetami redakcyjnymi wielu czasopism naukowych poprzez sporządzanie recenzji wydawniczych artykułów (zob. załącznik 3, dział III.1, nr 4). Oprócz tego wykonałem recenzję wydawniczą książki Mateusza Superczyńskiego dla Towarzystwa Naukowego w Toruniu (załącznik 3, dział III.1, nr 5) oraz dla jednego z brytyjskich wydawnictw recenzję projektu wydawniczego (załącznik 3, dział III.1, nr 1).

6. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę.

Pełniłem funkcję kuratora (wraz z prof. dr hab. Aleksandrą Lipińską) konferencji międzynarodowej pt. „Geld und Kunst. Danziger Bürgertum des 16. Jh. als Vermittler im Wissens- und Kulturtransfer” (10–11 października 2019). Uczestniczyłem jako kurator (wraz z prof. dr hab. Beatą Możejko i dr E. Bojaruniec-Król) w organizacji wystawy czasowej pt. „Mamy wiatr do żeglowania...” Związki Gdańska z Hanżą w XIV–XVI wieku (Muzeum Gdańska, Ratusz Głównego Miasta). Na wystawie zorganizowanej z okazji 44. Międzynarodowych Dni Hanzy w Gdańsku i czynnej w dniach 8 czerwca – 3 listopada 2024 r. zaprezentowano ponad 200 eksponatów odzwierciedlających związki Gdańska z Hanżą.

Do działań popularyzujących naukę należy zaliczyć liczne wykłady popularno-naukowe. Spotkania te zorganizowało Towarzystwo Dom Uphagena (2010, 2024; załącznik 3, dział III.2, nr 1, 3), Nadbałtyckie Centrum Kultury (2024; załącznik 2, nr IV 5) oraz Muzeum Gdańska (2024; załącznik 3, dział III.2, nr 6). Podczas tych wykładów poruszałem zagadnienia średniowiecznych ksiąg miejskich w Gdańsku, znaczenia przywilejów Kazimierza Jagiellończyka dla Gdańska w XVI–XVIII w. oraz relacji prawno-politycznych Głównego i Starego Miasta. Należy też wspomnieć o moim udziale w audycjach radiowych w Radio Gdańsk (załącznik 3, dział III.2, nr 2, 4, 7).

Corocznie prowadzę dwa cykle wykładów z historii Gdańska wczesnośredniowiecznego (do 1309 r.) oraz z historii Gdańska w XIV–XV w. na kierunku

gedanistyka (studia podyplomowe) w Instytucie Historii Uniwersytetu Gdańskiego. Od 2003 r. jestem ponadto nauczycielem historii i wiedzy o społeczeństwie w I Liceum Ogólnokształcącym im. Józefa Wybickiego w Kościerzynie. W ramach zajęć dydaktycznych we współpracy z Archiwum Państwowym w Gdańsku prowadzę warsztaty archiwalne, podczas których uczniowie mają kontakt z oryginalnymi źródłami. Do 2016 r. przygotowywałem uczniów I LO w Kościerzynie do udziału w kolejnych edycjach Olimpiady Mediewistycznej, której patronem był Instytut Historii Uniwersytetu Gdańskiego. Wprowadziłem do szkoły nową metodę aktywizującą uczniów, tj. turnieje debat oksfordzkich. Szczególnie przydatne są one w nauczaniu historii najnowszej. Przykładem działań popularyzujących historię jest realizacja w 2014 r. projektu edukacyjnego pt. „Z historią na dwóch kołach. Opracowanie rowerowego szlaku młynów wodnych w powiecie kościerskim”. Projekt został zrealizowany w ramach Funduszu Akumulator Społeczny, finansowanego ze środków Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej (Program Fundusz Inicjatyw Obywatelskich). W ramach projektu zorganizowałem i przeprowadziłem wycieczkę rowerową. Na jej trasie znalazły się młyny wodne i inne urządzenia hydrotechniczne. Pierwszy etap projektu, tj. wycieczka rowerowa w okolicy Kościerzyny na trasie Strzelnica – Wieprznicki Młyn – Korne – Łubiana – Grzybowo – Grzybowski Młyn – Loryniec – Wąglikowice – Lizaki – Szarlota – Kościerzyna, odbyła się w dniu 18 października 2014 r. W projekcie uczestniczyli uczniowie i nauczyciele I LO w Kościerzynie. Celem projektu było dokonanie oględzin stanu technicznego zabytkowych młynów wodnych w powiecie kościerskim oraz sporządzenie dokumentacji fotograficznej zachowanych obiektów (Wieprznicki Młyn, Korne, Grzybowski Młyn, Kościerzyna). W następnych etapach projektu uczniowie zebrali informacje źródłowe na temat młynów i sporządzili opis historyczny analizowanych obiektów. Rezultatem końcowym była strona internetowa projektowanego Szlaku Młynów Wodnych, zawierająca opisy historyczne obiektów znajdujących się na trasie szlaku. Corocznie uczestniczę w realizacji wymian uczniowskich między I LO w Kościerzynie a Lahntalschule Biedenkopf (finansowanych przez PolskoNiemiecką Współpracę Młodzieży / Deutsch-Polnisches Jugendwerk), w ramach których do moich zadań należało m.in. oprowadzanie uczniów polskich i niemieckich po zabytkach Gdańska i zapoznanie ich z historią miasta.

7. Oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1–6, wnioskodawca może podać inne informacje, ważne z jego punktu widzenia, dotyczące jego kariery zawodowej.

Doświadczenie badawcze, które nabyłem wraz ze stopniowym rozszerzaniem pól badawczych, pozwala skoncentrować się na stworzeniu w przyszłości syntezy dziejów Hanzy. Do tej pory

prace tego typu powstawały przede wszystkim w niemieckim (Friedrich Wilhelm Barthold, Dieter Schäfer, Theodor Lindner, Konrad Fritze – Johannes Schildhauer – Walter Stark, Rolf Hammel-Kiesow, Stefan Selzer, Carsten Jahnke) i francuskim (Philippe Dolinger) środowisku naukowym. W nauce polskiej ostatnią pracę syntetyczną na ten temat napisał Henryk Samsonowicz (*Późne średniowiecze miast nadbałtyckich. Studia z dziejów Hanzy nad Bałtykiem w XIV–XV w.*, Warszawa 1968). Wszystkie prace historyków zachodnioeuropejskich ukazywały dzieje Hanzy z punktu widzenia Lubeki. Wiele monografii rozważających problem funkcjonowania Hanzy skupiało się bądź na okresie późnego średniowiecza, bądź schyłku Hanzy w czasach nowożytnych. Celem planowanego projektu jest stworzenie całościowego obrazu Związku Hanzeatyckiego od początków (w postaci tzw. „Hanzy kupców” z XIII w.) do upadku organizacji w XVII stuleciu. Centrum spojrzenia na kwestie hanzeatyckie zostanie przesunięte do Prus (zwłaszcza Gdańska). Przyrost liczby publikacji dotyczących różnorodnych zagadnień z dziejów Hanzy niewątpliwie wymaga ich podsumowania w nowej syntezie.

Marcin Grulkowski
(podpis wnioskodawcy)